

Volební inženýrství v ČR

POLb1122

Velké plány, drobné změny, intervenující soud

- Řada více či méně neotřelých nápadů na volební reformy
- Řada změn ovlivněna, nebo vynucena rozhodnutím Ústavního soudu
- Realizované změny jsou spíše menší
- I malá změna může mít viditelný dopad

Zavedení klausule pro koalice

- V roce 1992
- Doposud: 5 % na území republiky bez ohledu na počet stran v koalici
- Nově: pro ČNR koalice 2 stran 7 %, 3 stran 9 % a více stran 11 %, pro FS 2 a 3 strany 7 % a více stran 10 %
- Cíl: ochrana před přílišnou fragmentací
- Bezprostřední efekt: transformace LSU – z koalice strana s kolektivním členstvím
- Dlouhodobý efekt: do roku 2021 neexistují koalice (až na výjimky), ale nalezeny cesty, jak je obejít (2017: ODS s podporou Soukromníků...)

Změna nákladů a zisků plynoucích z účasti ve volbách

- V roce 2001 (ve více krocích)
- Doposud: vratná kauce 200 000 Kč za kandidaturu v jednom kraji (vrací se stranám se ziskem přes 5 %), strana se ziskem nad 3 % dostává za každý hlas 90 Kč
- Nově: nevratná kauce 15 000 Kč za kandidaturu v jednom kraji, strana se ziskem přes 1,5 % získá za každý hlas 100 Kč
- Bezprostřední efekt: vzrostl počet kandidujících subjektů (1998 – 13, 2002 – 29), na příspěvek na hlasy dosáhly 2 neparlamentní strany (v roce 1998 1 neparlamentní strana)
- Dlouhodobý efekt (nemusí ale souviset jenom s uvedenou změnou): počet kandidujících stran zůstává přes 20

Vyplatí se kandidovat do Poslanecké sněmovny?

Hlasy	Do 2001	Od 2001
1 %	- 1 600 000	- 210 000
1,5 %	- 1 600 000	7 290 000
2 %	- 1 600 000	9 790 000
3 %	11 900 000	14 790 000
4,99 %	20 855 000 – 22 255 000	24 740 000
5 %	21 100 000 - 22 500 000	24 790 000
10 %	45 000 000	49 790 000

Údaje platí při 5 000 000 platných hlasů (účast necelých 60 %) a kandidatuře ve všech krajích

- Mimo tabulku: strana se ziskem přes 3 % získá roční příspěvek (v 90. letech 3 – 5 milionů, dnes 6 – 10 milionů), za každý mandát v PS dále roční příspěvek (v 90. letech 500 tisíc, dnes 900 tisíc)

Změna v počtu a váze preferenčních hlasů I.

- V roce 2002
- Doposud: volič má 4 preferenční hlasy, k posunu na kandidátní listině je nutné získat 10 % z celkového počtu hlasů
- Nově: volič má 2 preferenční hlasy, k posunu stačí 7 %
- Bezprostřední efekt: v roce 1998 preferenční hlasování změnilo 2 mandáty, v roce 2002 12
- Krátko/střednědobý efekt: v roce 2006 změna 6 mandátů (rok 2002 zkreslen koalicí KDU-ČSL a US-DEU, na kterou připadlo 10 změn)

Změna v počtu a váze preferenčních hlasů II.

- V roce 2010
- Doposud: volič má 2 preferenční hlasy, k posunu na kandidátní listině je nutné získat 7 % z celkového počtu hlasů
- Nově: volič má 4 preferenční hlasy, k posunu stačí 5 %
- Bezprostřední efekt: „kroužkovací revoluce“, z nevolitelných míst se dostalo 46 kandidátů
- Střednědobý efekt: „revoluce“ se již neopakovala, ale stále je podíl poslanců z nevolitelných míst nezanedbatelný (29 v roce 2013, 28 v roce 2017)

První větší realizovaná reforma

- V roce 2002 – „vynucená“ změna volebního systému do PS (Ústavní soud zrušil schválenou reformu z roku 2000)
- Doposud (v roce 1998): 8 volebních obvodů, Hagenbach-Bischoffova kvóta, 2 skrutinia (na úrovni krajů a celostátní), klausule 5, 7, 9 a 11 %
- Nově: 14 volebních obvodů, D'Hondtův dělitel (1 skrutinium), klausule 5, 10, 15 a 20 %

Volby	Změna mandátů	Strany
2002	2	+2 ODS, -1 KSČM a Koalice
2006	9	+4 ODS, +5 ČSSD, -1 KSČM, -2 KDU, -6 SZ
2010	4	+1 ČSSD, +3 ODS, -1 TOP09 a KSČM, -2 VV
2013	7	+3 ČSSD, +4 ANO, -1 KSČM, Úsvit a KDU, -2 TOP09 a ODS
2017	14	+13 ANO, +1 ODS, -1 ČPS, SPD a KSČM, -2 KDU, -4 TOP09, -5 STAN

(Některé) nere realizované změny a nápady I.

- Reforma z roku 2000 (na základě opoziční smlouvy ODS a ČSSD) – pokus o zásadní proměnu systému („nepoměrný“ poměrný systém): 35 volebních obvodů, český D’Hondt, klausule 5, 10, 15 a 20 %; systém by vedl k velkému zvýhodnění velkých stran (např. ANO v roce 2017 by získalo 125 mandátů, v roce 2013 by dvoubarevná vláda ČSSD a ANO měla 128 křesel místo 97, v roce 2010 by ODS a TOP09 nepotřebovaly do koalice VV)

(Některé) nere realizované změny a nápady II.

- Reformní pokus Topolánkovy vlády – snaha o propojení dvou principů; zvýhodnění nejsilnější strany na úkor ostatních a srovnání poměrnosti výsledků ostatních stran:
 - z celkem 6 návrhů, z nichž 3 byly rozděleny do subvariant, vybrána kombinace 8 volebních obvodů a Hagenbach-Bischoffovou kvótou, mandáty z 2. skrutinia by připadly vítězi
 - kvůli pádu vlády se nedostal návrh do Sněmovny
 - v roce 2017 by ANO získalo 96 mandátů, na druhé straně třeba STAN by posílili na 8 křesel
 - Jiné z navržených variant byly více svázané s tehdejší realitou a dnes by nevedly ke zvýhodnění vítěze, ale jen k pomoci malým stranám (nebo naopak)

(Některé) nerealizované změny a nápady III.

- Evergreenem návrhy na zavedení většinového volebního systému
 - Dvoukolový (např. iniciativa Přímá volba poslanců)
 - A. Babiš v O čem sním... zmiňuje jednokolový systém podle britského vzoru
- Volební systém Karla Janečka (Demokracie 2.0, inovovaný na 2.1, úpravy pro jiné typy hlasování – Prezident 21...)
 - Více viz seminář

Druhá větší realizovaná reforma

- únor 2021 – zrušeny rozhodující pasáže volebního zákona (klausule pro koalice, kombinace počtu obvodů a D'Hondtova dělitele)
- Hledání shody sice obtížné, ale nakonec poměrně rychlé (zachování 14 krajů, klausule pro koalice ano, ale mírnější)
- Bendův návrh:
 - první skrutinium na úrovni krajů (kvóta Imperiali), druhé na celostátní úrovni, princip zbytkové hlasy + zbytkové mandáty (Hagenbach-Bischoffova kvóta)
 - systém připomíná model z 90. let, ale je o něco výhodnější pro velké strany (více krajů, zvolená kvóta)
 - „ve hře“ byla i možnost, že dojde nejprve k rozdělení všech mandátů celostátně následně jejich rozdělení do krajů
 - klausule pro koalice dle shody (mírnější, 8 % pro dvoučlenné a 11 % pro větší koalice)
 - návrh na posílení role stran ve druhém skrutiniu neprošel

Co přinesl nový systém?

- Obtížné hodnocení efektu „na první pohled“ (atypický výsledek voleb 2021)
- Méně poměrný výstup, než by přinesl systém používaný do roku 2017 (shoda okolností, při volbách v letech 2002-17 by naopak produkoval poměrnější výsledky současný systém)
- Vítězný subjekt získal méně mandátů než druhý v pořadí

Nezapomnělo se na něco?

- Systém bude nadále tvrdý na strany se ziskem těsně nad 5 %
- Přidělení mandátů ze druhého skrutinia krajům zvýhodňuje velké kraje, dříve nebo později nastane situace, kdy v některém kraji bude přiděleno o 1-2 mandáty méně, než by odpovídalo volební účasti

Malá strana v roce 2021 (hypotetický příklad)

- Přísaha a ČSSD ve volbách velmi těsně překročily klausuli
- Rozložení podpory obou subjektů v rámci krajů stejné (tj. reálný výsledek byl násoben koeficienty, které umožnily těsné překročení klausule)

Strana	Mandáty Benda	Mandáty celostátní	Mandáty starý systém
SPOLU	65	62	67
ANO	65	60	65
PirSTAN	36	35	37
SPD	20	21	21
Přísaha	7	11	4
ČSSD	7	11	6

Krajská nerovnováha

- Volební zákon nejprve rozdělí mandáty krajům pro výpočet kvóty, ale druhé skrutinium přidělí mandáty v krajích, kde má strana největší zbytek (tj. první výpočet může dát jiný počet mandátů, než bude v kraji na konci skutečně přidělen)
- Žádný kraj není „imunní“ vůči zisku či ztrátě
- V roce 2021 se to neprojevilo
- Distribuce zisků a ztrát není zcela náhodná, větší šanci na mandát „navíc“ má větší kraj (a vice versa)
- Pokud přepočítáme výsledky voleb 2013 a 2017 dle nových pravidel (vč. druhého skrutinia a rozdělení mandátů krajům):
 - 4 největší kraje získají
 - 2013 + 3
 - 2017 + 2
 - 2 nejmenší kraje ztratí
 - 2013 – 4
 - 2017 – 1

Kraj	2013	2017
Praha	0	- 1
Středočeský	- 1	+ 2
Jihočeský	0	+ 1
Plzeňský	- 2	- 1
Karlovarský	- 2	- 1
Ústecký	+ 1	- 1
Liberecký	- 2	0
Královéhradecký	+ 1	+ 1
Pardubický	+ 1	0
Vysočina	0	- 1
Jihomoravský	+ 2	0
Olomoucký	+ 1	0
Zlínský	- 1	0
Moravskoslezský	+ 2	+ 1